

Michael Pillsbury

STOLETÝ MARATON

*Tajná čínská strategie,
jak vystřídat Ameriku
v roli globální supervelmoci
a nastolit čínský světový řád*

Autorova přípiska

Aby se zamezilo bezděčnému vyzrazení utajovaných informací, prošla tato kniha před svým otištěním revizí ze strany CIA, FBI, Úřadu ministerstva obrany a jedné z agentur tohoto ministerstva. Jsem recenzentům těchto organizací zavázán, že si dali tu práci a odstranili z textu veškeré choulostivé podrobnosti operačního rázu, kvůli nimž by mohlo dojít k ohrožení postupů užívaných v terénu.

ÚVOD: JAK SE OPÍJÍME ROHLÍKEM

Přepluj moře císaři pod nosem.

TŘICET ŠEST LSTÍ

Uprostřed jasného podzimního dne, v poledne 30. listopadu 2012, předstoupil Wayne Clough, přívětivý bělovousý tajemník Smithsonova institutu, před baterii kamer a mikrofonů. Zatímco hovořil, Národní promenádou studeně profukovalo. Obecenstvo zachumlané do teplých svrchníků přihlíželo, jak další muž, zmocněnec ministryně zahraničí Hillary Clintonové, zdvihá do vzduchu záhadnou zlatou medaili. Čestným hostem Smithsonova institutu byl toho dne proslulý čínský umělec Cchaj Kuo-čchiang, jemuž se předešlého večera dostalo slavnostní recepce v budově Sacklerovy galerie Smithsonova národního muzea asijského umění. K pořadatelům této akce patřila také má žena Susan. Na čtyři stovky hostů – mezi nimi předsedkyně sněmovní menšiny Nancy Pelosiová, baronka Marie Kristina z Kentu či čtyřiasedměsátiletá vdova po íránském šáhovi – si toho večera přišli přituknout na počest čínsko-amerických vztahů a popatřit aspoň krátce na Cchaje, který si roku 2008 vydobyl mezinárodní věhlas strhujícím pyrotechnickým představením na zahájení olympijských her v Pekingu. Cchaj se proslavil uměleckými performancemi, které vzdávají hold čínským symbolům. Jednou za pomoci ohnivých efektů protáhl o deset kilometrů velkou čínskou zeď, aby byla lépe

vidět z vesmíru. Smithsonianův institut vybral na onom slavnostním večeru přes milion dolarů a událost se dostala do společenských rubrik celé řady novin a časopisů.¹

Když Cchaj druhého dne předstoupil před veřejnost, měl na sobě oblek západního střihu, šedý svrchník a oranžovo-červenou šálu. Byl to pohledný a elegantní muž se šedivějícími vlasy. Jeho pohled se přes Národní promenádu upřel na objekt, jenž měl sehrát ústřední roli v jeho nejnovějším uměleckém představení: na vánoční stromek o výšce čtyřpatrového domu, který byl ověšen dvěma tisíci kusy pyrotechniky.

Potom Cchaj otočil spínačem na přenosném ovladači a strom přímo před očima přihlížejících explodoval. Z větví se vyvalil hustý černý dým a Cchaj otočil spínačem podruhé, načež se exploze zopakovala. A pak potřetí. Během pětiminutového představení se všude kolem po rozlehlém trávníku rozlétló borové jehličí a průčelí Smithsonianova institutu z ikonického červeného pískovce zahalil hustý černý kouř, symbolizující čínský vynález střelného prachu.² Trvalo dva měsíce, než se veškerou suť a zbytky po výbuchu podařilo odklidit.

Nevím, jestli se kdokoli z diváků pozastavil nad tím, že uprostřed hlavního města Spojených států přihlíží necelý měsíc před Vánoci tomu, jak čínský umělec vyhazuje do povětří symbol křesťanské víry. Vlastně si nejsem úplně jistý, jestli jsem si já sám v tom okamžiku uvědomil podvratnost toho gesta; tleskal jsem stejně jako všichni ostatní. Mluvčí muzea však potenciální kontroverznost události patrně vycítil, protože se pro *Washington Post* nechal slyšet, že „představení nemá nezbytně přímou souvislost s Vánoce-mi“.³ Muzeum Cchajův počín inzerovalo prostě jako „pyrotechnickou podívanou“, což – když se nad tím člověk zamyslí – nezní o moc informativněji než název, který sám Cchaj uvedl na svých webových stránkách: „Černý vánoční stromeček“.⁴

Asistent ministryně Clintonové mezitím pro novináře zapózoval se zdvihnutou zlatou medailí a Cchaj se skromně pousmál. Právě přebíral Medaili ministerstva zahraničí za umění, jež byla úplně prvním vyznamenáním svého druhu. O udělení medaile,

k níž se vázalo 250 tisíc dolarů z kapes daňových poplatníků, rozhodla sama Clintonová, která to odůvodnila umělcovým „přínosem k prohlubování porozumění a diplomatických styků“.⁵ Cchaj byl s takovým postojem podle všeho zajedno: „Každý umělec je svého druhu diplomat,“ prohlásil. „Někdy umění zmůže víc, než kolik je v silách politiků.“⁶

Něco mi na tom celém nehrálo, a tak jsem se o Cchajovi druhý den zmínil na tajné schůzce s jedním vysoce postaveným přeběhlíkem z čínské státní správy. Ani jemu se záležitost s vyznamenáním a pyrotechnickým představením příliš nezdála, a tak jsme začali žhavit internet. Chtěl jsem si o Cchajovi a o jeho práci zjistit něco bližšího. Se čtením anglických článků oslavujících Cchajova génia jsem se ani nezdržoval a raději jsem se rovnou zaměřil na rozličné stránky v čínštině, protože mě zajímalo, co o jednom ze svých nejpěvovanějších občanů říkají sami Číňané.

Vyšlo najevo, že Cchaj má v Číně poměrně silnou fanouškovskou základnu. Ve své zemi platil (a stále platí) za zřejmě nejpopulárnějšího umělce, tedy snad až na Aj Wej-weje. Řadu Cchajových příznivců tvořili nacionalisté, kteří jej velebili za to, jak před západním publikem vyhazuje do vzduchu západní symboly. Čínští nacionalisté se sami označují jako *jing-pchaj*, což znamená „jestřábi“ nebo „orlové“. K *jing-pchaj* se hlásí spousta generálů, admirálů a vládních stoupenců tvrdé linie. Američané s nimi přijdou do styku jen zřídka. Právě s těmito čínskými představiteli se nicméně znám nejlépe, protože mě americká vláda roku 1973 pověřila, ať s nimi spolupracuji. Část mých kolegů dělá tu chybu, že *jing-pchaj* neberou vážně, neboť je pokládají za blázně. Podle mého názoru však ztělesňují ten opravdový hlas Číny.⁷

Stejně jako čínští jestřábi nalézá Cchaj podle všeho silné zalíbení v myšlenkách o úpadku Spojených států a vzestupu silné Číny. (Jeho jméno, Kuo-čchiang, shodou okolností čínsky znamená „silná země“.) V různých variacích prostupoval tento motiv i předchozí Cchajovu tvorbu. Když se například američtí vojáci v Afghánistánu a Iráku ocitli pod téměř nepřetržitým náporom bombových útoků, nasimuloval umělec explozi automobilu, aby prý

přiměl „diváky k zamýšlení, zda válka a terorismus nemají určitou estetickou hodnotu“.⁸ Pozdvižení vyvolala umělcova slova o teroristických útocích z 11. září 2001, které označil za „velkolepou podívanou“ pro světovou veřejnost, jako by se – v jakémsi zvrhlém smyslu – jednalo o umělecký čin. Za svou oblíbenou knihu Cchaj podle jednoho oxfordského profesora nedlouho po zmíněných útocích označil titul *Unrestricted Warfare: War and Strategy in the Globalization Era* (Válčení bez pravidel: Válka a strategie ve věku globalizace).⁹ Jedná se o vojenský traktát, v němž dvojice čínských plukovníků doporučuje, aby Peking „zaútočil na Spojené státy za pomoci prostředků asymetrické války, včetně terorismu“.¹⁰ S tím vším souzněly i aktuální reakce čínských bloggerů, kteří si libovali, jak jejich hrdina pouhý kousíček od amerického Kapitolu rozmetal symbol křesťanské víry. Jak to tak vypadalo, pořádně jsme si naběhli.

Až později jsem se dozvěděl, že američtí představitelé, kteří Cchajovi za jeho představení zaplatili, o jeho minulosti a obskurním přístupu k umění neměli ani ponětí. Jen těžko se však mohu zbavit dojmu, že v nedbalkách jsme se nechali nachytat rovněž já a moje žena. Vždyť i my jsme s blaženou nevědomostí „barbarů“ vesele přihlíželi, jak se nám přímo před očima odehrává bytostně podvrtná podívaná. Takhle nějak by se ovšem dal charakterizovat celkový americký postoj vůči Číně. Řada lidí na Západě se nechala čínskými představiteli uchlácholit, že cesta Pekingu na výsluní proběhne v míru a že Číňané neusilují o moc na ničí úkor. Jenže strategie, ke které se sami tito představitelé hlásí, něco takového už z podstaty vylučuje.

My Američané jsme se pořád ještě nenaučili vnímat Čínu tak jako ona nás – a táhne se to s námi už několik desítek let. Jak jinak si vysvětlit, že Smithsonianův institut a ministerstvo zahraničí zaplatí známému čínskému umělci 250 tisíc dolarů, aby na Národní promenádě vyhodil do povětří vánoční stromek? Odpověď lze zčásti hledat ve starobylém moudru, které radí: „Přepluj moře za den-

ního světla.“ Vyjádřeno modernějším jazykem: „Nejlíp se schováš přímo na očích.“ Jedná se o jednu z *Třiceti šesti lstí*, což je čínské pojednání čerpající ze staré lidové moudrosti.¹¹ Všechny tyto lsti vám mají umožnit oklamat mocnějšího protivníka tím, že jeho vlastní sílu obrátíte proti němu, aniž by vůbec tušil, že čelí nějakému ohrožení. Těto myšlenky se – byť možná bezděky – dotkl i sám Cchaj, když se později podělil o své postřehy s posluchači z ministerstva zahraničí: „Každý má v rukávu nějaký ten trik,“ prohlásil.¹²

Mezi těmi z nás, kdo se nazýváme odborníky na Čínu, panuje obecně sdílený pocit, že naším životním posláním je předcházet tomu, aby mezi Čínou a Spojenými státy vyvstávala nedorozumění. Právě k tomu bychom měli být povoláni. Američané podléhají ve vztahu k Číně pravidelným omylům a leckdy to mívá závažné důsledky. Během korejské války v roce 1950 bylo čínské vedení přesvědčeno, že dalo Spojeným státům jasně na srozuměnou, že pokud se američtí vojáci přespříliš přiblíží k čínské hranici, bude Peking nucen náležitě zareagovat. Nikdo ve Washingtonu však varování nepochopil, a tak se v listopadu téhož roku čínská vojska převalila přes řeku Jalu do Severní Koreje, kde svedla s americkou armádou řadu bitev, než bylo roku 1953 uzavřeno příměří. Mezitím ovšem padlo přes 30 tisíc amerických vojáků. Spojené státy si špatně vyložily rovněž povahu vztahů mezi Čínou a Sovětským svazem, důvody ke sblížení Pekingů s Nixonovou administrativou v sedmdesátých letech, čínský postoj ke studentským protestům na náměstí Nebeského klidu v roce 1989 či reakci Pekingů na incident z roku 1999, kdy Američané omylem vybombardovali čínské velvyslanectví v Bělehradě a čínští představitelé to označili za ohavnost hodnou Hitlera. A tak by se dalo pokračovat.

Mnohé z nás, kdo se Čínou zabýváme, učili tuto zem vnímat jako bezmocnou oběť západního imperialismu – což je pohled, se kterým se čínští představitelé nejen ztotožňují, ale sami jej aktivně přizívají. Když jsem si v roce 1967 dělal doktorát na Kolumbijské univerzitě, profesori z politologie nám zdůrazňovali, jak špatně Západ a Japonsko s Čínou nakládaly, a naznačovali, že by naše

generace měla tato příkoří nějak odčinit. Úvahy vedené v podobném duchu se nezdálo objevovat i v našich učebnicích.

Tento postoj – jakési utkvělé přání za každou cenu Číně pomoci a takřka programová slepota vůči čínským krokům zpochybňujícím naše přesvědčení, že to Peking myslí dobře a že je jenom obět – ovlivnil posléze přístup americké vlády k tomu, jak s Čínou jednat. Promítl se totiž do toho, co odborníci na Čínu radili americkým prezidentům a politickým představitelům.

Projevilo se to dokonce i na tom, jak jsme co překládali. Každý student čínštiny velmi záhy pozná, jak bytostně je tento jazyk mnohoznačný. Čínština nemá abecedu, zapsaná slova se neskládají z písmen. Spíš by se dalo říct, že vznikají kombinováním jednoslabičných slov. Výraz *velikost* se například zapíše kombinací znaků pro slova *velký* a *malý*. Slovo *délka* zase kombinuje výrazy *dlouhý* a *krátký*. Čínské slovníky pracují s tisíci znaků, které musejí být uspořádány podle dvou set takzvaných radikálů a determinativů, jež zohledňují jejich příbuznost. Každá z těchto kategorií pak obsahuje desítky znaků, které se řadí podle toho, kolik tahů je celkem zapotřebí k jejich napsání. Může to být od jednoho tahu až po tahu sedmnáct.

Aby té složitosti nebylo málo, ovlivňují význam slov také tóny. Ty mohou jedinému slovu propůjčit až čtyři různé významy. Klasickým příkladem je výraz *ma*. Když jej vyslovíte prvním tónem, znamená to *matka*. Při druhém tónu, kdy intonace stoupá, získá slovo význam *konopí*. Při třetím tónu znamená tentýž výraz *kuň*, zatímco čtvrtý tón, který prudce klesá, mu propůjčuje význam *nadávat*. Pokud Číňané nehovoří dost nahlas, mohou tyto intonační rozdíly zaniknout. Další víceznačnost vyplývá z poměrně nízké různorodosti čínských slabik. Angličtina například pracuje s deseti tisíci různými slabikami, kdežto čínština jich má pouze čtyři stovky. Spousta slov zní tudíž velice podobně, takže v čínštině není nouze o slovní hříčky a všelijaká nedorozumění.

Sama složitost tohoto jazyka z něj činí hotovou šifru. Cizinec musí překlad každého čínského pojmu pečlivě vážit, protože už z podstaty hrozí možnost komunikačního šumu.¹³ Sám jsem se

s tímto úskalím opakovaně potýkal: roku 1983, kdy jsem v Pekingu musel tlumočit neobvyklé a lapidární obraty, jimiž se Teng Siao-pching obracel na delegaci amerických senátorů; v roce 1987, kdy jsem se ve Washingtonu musel vypořádat s nejednoznačnými komentáři Ču Žung-ťiho; a znovu v roce 2002, kdy bylo třeba rozluštit, co chce vlastně Chu Ťin-tchao sdělit během své návštěvy Pentagonu.¹

O tom, jak některé obraty přeložit, se s kolegy často radíme. Bohužel však platí, že drtivá většina těch, kdo se ve Spojených státech pasují do role odborníků na čínské otázky, ovládá čínštinu pouze na elementární úrovni, a přestože takoví „experti“ před lidmi bez hlubších znalostí tohoto jazyka působí kompetentně, snadno sklouzávají k tomu, že si čínská sdělení vykládají po svém a vidí v nich jen to, co dává za pravdu jejich subjektivním předpokladům. My všichni bychom si však měli dát víc záležet, abychom se nedrželi pouze samotných slov, ale přihlíželi také k jejich kontextu a všimli si závažných zastřených významů. Už přes půl století se to totiž Američanům příliš nedaří. Výroky čínských jestřábů, leckdy velmi vágně formulované, měly až donedávna podobu mlhavých narážek na dávnou minulost, takže jejich vztah k současné čínské strategii většině cizinců unikal.

Od okamžiku, kdy prezident Richard Nixon navázal s Čínou roku 1971 vřelejší vztahy, určují podobu americké politiky vůči Číně převážně ti, kdo usilují o tzv. „konstruktivní styky“, které mají Číně napomáhat na cestě vzhůru. S kosmetickými úpravami zůstává tento přístup v platnosti už celé desítky let a řídila se jím administrativa osmi po sobě jdoucích prezidentů. Představy demokratických a republikánských prezidentů o zahraniční politice

¹ Teng Siao-pching byl v osmdesátých letech faktickým vůdcem Číny. Ču Žung-ťi byl ve stejné době významným členem čínského státního hospodářského výboru a na konci osmdesátých let se vyznamenal jako primátor nejbohatšího města ČLR, Šanghaje; především to mu později (v letech 1998–2003) vyneslo úřad čínského premiéra. Chu Ťin-tchao byl v letech 2002–2012 generálním tajemníkem čínské komunistické strany a v letech 2003–2013 čínským prezidentem. (Pozn. překl.)

se sice v mnohém rozcházejí, ale na tom, jak důležité je styky s Čínou pěstovat a napomáhat jejímu vzrůstu, panovala shoda. Zastánci konstruktivních styků, mezi nimiž nechyběli přední akademici, diplomaté ani bývalí prezidenti, měli zásadní vliv na hybatelé politického dění i na novináře, kteří o Číně referovali. Vím to moc dobře – sám jsem několik desetiletí do téhle skupiny patřil. Dokonce jsem jako jeden z prvních předkládal Bílému domu tajné zprávy, které sbližování s Čínou podporovaly. To bylo v roce 1969. Během následujících desítek let jsem se u administrativy obou stran několikrát významně zasadil za to, aby se Číně poskytla technická a vojenská pomoc. Mé postoje se povětšinou nijak nelišily od názorů předních amerických diplomatů a badatelů, které pravidelně udávaly tón debat, komentářů a mediálních rozborů reflektujících americkou strategii. Věřili jsme, že čínští představitelé smýšlejí stejně jako my a že podáme-li jejich křehké zemi pomocnou ruku, vyrostou z ní demokratická a mírumilovná mocnost, která na nějakou regionální, natož světovou nadvládu nebude mít ani pomyslení. Jenže to jsme podcenili význam čínských jestřábků.¹⁴

Předpoklady, které nás k tomuto přesvědčení dovedly, byly všechny do jednoho mylné. Mylné nebezpečným způsobem. S postupem času to vychází čím dál zřetelněji najevo, a to nejen ve světle toho, co Čína dělá, ale právě tak i toho, co nedělá.

OMYL Č. 1: UDRŽOVÁNÍ STYKŮ S ČÍNOU OTEVŘE CESTU K PLNÉ SPOLUPRÁCI

Čtyři desítky let jsme já i kolegové žili v přesvědčení, že „pozitivní styky“ s Čínou podníčí spolupráci této země se Západem v celé řadě strategických problémů. To se ale nestalo. Měli jsme za to, že obchodní výměna a technické vymoženosti vydláždí cestu ke sbližování čínských a západních postojů k otázkám regionálního i globálního uspořádání. Ani to se nestalo. Když to shrneme: téměř nic z toho, co jsme si od Číny v dobré víře slibovali, nedošlo svého naplnění.¹⁵

Čína se v jednom kuse staví proti krokům a cílům americké vlády, počínaje tím, že maří snahy o rekonstrukci a hospodářský rozvoj válkou zpusťšeného Afghánistánu, a konče tím, že drží při životě živořící protizápadní režimy v Súdánu a Severní Koreji. Svě styky s americkými přáteli i nepřáteli pojímá Peking způsobem, za nímž lze vskutku jen stěží spatřovat pokojné či konstruktivní úmysly.

Vidět to můžeme na příkladu zbraní hromadného ničení. Žádná bezpečnostní hrozba nepředstavuje pro Spojené státy a americké spojence větší nebezpečí než jejich šíření. A přesto se Čína k jaderným ambicím Severní Koreje a Íránu staví – mírně řečeno – se značnou benevolencí.

Krátce po 11. září vyslovili někteří komentátoři domněnku, že hrozba terorismu odteď Čínu a Ameriku stmelí, podobně jako je kdysi svedl dohromady přízrak Sovětského svazu. Velké naděje vkládané do spolupráce tváří v tvář „společnému nebezpečí“ v podobě terorismu, kvůli kterému je zapotřebí „odložit staré nesyváry“,¹⁶ jak to ve své zprávě o stavu Unie v lednu 2002 vyjádřil prezident George W. Bush, však čínský postoj nezměnily. Čínsko-americká spolupráce v této oblasti se ukázala co do rozsahu i do významu vcelku zanedbatelná.

OMYL Č. 2: ČÍNA JE NA CESTĚ K DEMOKRACII

Není pochyb o tom, že Čína za posledních třicet let prošla velkou změnou. Vývoj tamního politického systému nenabral nicméně směr, který jsme my, zastánci amerického angažmá, předpovídali a ve který jsme doufali. Malá, ale rostoucí část odborníků na čínské otázky si to již začíná uvědomovat.

Aaron Friedberg z Princetonské univerzity dospěl k vývodu, že čínská komunistická strana nejenže nestojí na pokraji zániku, ale může tady hezkých pár desítek let ještě zůstat.¹⁷ Novinář a spisovatel James Mann, který přes třicet let píše o Číně reportáže, poukazuje na to, že tzv. „růžový scénář“ (jak to on sám nazývá), podle

kterého se Čína nějakým způsobem hladce přerodí v liberální demokracii, může být docela klidně chimérou. Není vyloučeno, varuje Mann, že za dvacet až třicet let, kdy bude Čína nejspíš mnohem bohatší a silnější než dnes, pořád půjde o stát řízený komunistickou diktaturou, která bude „potírat disent a organizovanou politickou opozici“, podporovat po celém světě represivní režimy a dostávat se do ostrých rozmíšek se Spojenými státy.¹⁸ Víra, že styky s Evropskou unií přimějí Čínu „liberalizovat tamní hospodářství, zlepšit fungování právního státu a demokratizovat tamní politiku“, se podle zprávy vydané roku 2009 předním středoevropským think-tankem EFCR (Evropská rada pro zahraniční vztahy) stala „přežitkem“.¹⁹ Čím dál víc badatelů si všímá, že namísto očekávaného zrodu volnotržní ekonomiky amerického střihu dochází v Číně k nástupu systému, pro který se vžilo označení „patricijská plutokracie“ či „autoritářský kapitalismus“.²⁰ Andrew Nathan z Kolumbijské univerzity, který píše pro *Foreign Affairs*, hovoří v této souvislosti o „autoritářském režimu s tuhým kořínkem“.²¹

Přesto se mezi mnoha americkými pozorovateli čínského dění ujalo přesvědčení, že na úrovni obecní správy už začínají semínka demokracie klíčit.^{II} Zachovají-li Spojené státy trpělivost a nebudou na Čínu příliš tláčit, nakonec se prý k volbám obecním a okresním přidají i volby krajské a celostátní. Stejně jako mnoho dalších zaměstnanců americké administrativy jsem takové báchorky poslouchal desítky let i já. Přečetl jsem o nich bezpočet knih a statí. Věřil jsem, že je to pravda. *Chtěl* jsem tomu věřit.

Mou vírou poprvé otřásl rok 1997, kdy jsem se ocitl mezi skupinou lidí, které Čína přizvala, aby na vlastní oči sledovali průběh „demokratických“ voleb v jedné vesnici nedaleko průmyslového

^{II} Autor tady naráží na skutečnost, že čínští občané smějí od roku 1979 hlasovat ve volbách do místních samospráv. Formálně se těchto voleb mohou účastnit i kandidáti nekomunistických stran. Přímá volba se však vztahuje pouze na obecní a okresní zastupitele. Na vyšších úrovních (kraj, provincie, ústředí) se zastupitelé volí nepřímou, tj. prostřednictvím delegátů z nižších správních celků. (Pozn. překl.)

města Tung-kuan. Během návštěvy jsem měl tu možnost pohovořit si čínsky s jednotlivými kandidáty a nahlédnout, jak zdejší volby doopravdy fungují. Záhly bylo jasné, že se celá hra řídí nepsanými pravidly. Na volební mítinky, televizní spoty či plakáty museli kandidáti zapomenout. Politická opatření zaváděná komunistickou stranou ani postoje protikandidátů nesměly být podrobeny žádné kritice. Pro debaty o daních, o rozpočtu či o směřování země, jaké známe ze Spojených států, tady nebylo místo. Kandidáti směli vlastně jen jediné: poměřovat se s oponenty na základě svých osobních kvalit. Porušení těchto pravidel se bralo jako zločin.

Jeden z kandidátů, se kterými jsem rozmlouval, se mě otázal, zda demokratické volby fungují stejným způsobem také na Západě. Neměl jsem to srdce říct mu pravdu. Čínští jestřábi už z voleb nadobro udělali frašku.

OMYL Č. 3: ČÍNA JE KŘEHKÁ KVĚTINKA

V roce 1996 jsem se do Číny vypravil jako účastník americké delegace, jejímž členem byl i Robert Ellsworth, hlavní zahraničněpolitický poradce republikánského kandidáta na prezidenta Roberta Dolea. Číňané, kteří si vypočítavě pohrávali s variantou, že by Dole mohl prezidentské volby vyhrát a dosadit Ellswortha na post ministra zahraničí, nám poskytli zdánlivě nebývalou možnost nahlédnout za kulisy toho, jak jejich země funguje a jaké ji trápí problémy. Část našeho doprovodu tvořili armádní důstojníci, kteří se sami označovali jako *jing-pchaj*.

Během zdánlivě bezprostřední výměny názorů s čínskými experty jsme se dozvěděli, že se Čína potýká s těžkými hospodářskými a politickými neduhy – a že jí hrozí reálné riziko zhroutilí. Uznávání čínští učenci před námi hovořili o vážných čínských problémech se životním prostředím, o nespokojenosti etnických menšin, ale i o tom, jak jsou státní představitelé nezpůsobilí, zkorumpovaní a nedokáží přikročit k nezbytným reformám. Vzhledem k pověstné rezervovanosti čínského politbyra mě otevřenost těchto vzdělanců

značně ohromila. Jejich vývody mne jen utvrzovaly v názoru, že Spojené státy musejí křehké Číně podat pomocnou ruku.

Později jsem se dozvěděl, že na podobně „exkluzivní“ návštěvy brali Číňané i další americké výpravy. Skupiny amerických akademiků, podnikatelů a odborníků na politické otázky si na nich vždy vyslechly jedno a totéž: zvěsti o tom, jak Číně hrozí úpadek. Po návratu do Spojených států pak tato „odhalení“ mnozí z nich papouškovali ve svých statích, knihách a komentářích. Vlivná nezisková organizace RAND například zveřejnila studii s výčtem deseti faktorů, které měly v nejbližší době rozvoj Číny přibrzdit a možná i přivodit její zhroucení.²² Celé roky se pak rozprava o Číně nesla ve znamení podobných úvah. V roce 2003 vyšel v časopise *Commentary* článek, kde se hned v názvu hovořilo o čínské „neduživosti“.²³ V titulu jednoho knižního bestselleru z roku 2001 se zase tvrdilo, že „Čína spěje ke zhroucení“.²⁴ Řada lidí ustaraně vyjadřovala názor, že budou-li Spojené státy Čínu přespříliš tlačít k uspořádání voleb, propouštění disidentů, prosazování právního státu a k rovnému zacházení s etnickými menšinami, čínský stát tento tlak neustojí, v důsledku čehož se zhroutlí a po celé Asii vypukne chaos.

Desítky let zaznívaly podobné argumenty v názorových rubrikách, novinových článcích a knihách, které celostátní rozpravu o Číně největší měrou formovaly. Holým faktem ovšem je, že čínské HDP, už dnes nijak zanedbatelné, má podle prognóz nadále růst nejméně o 7–8 % ročně, což podle ekonomů z Mezinárodního měnového fondu, Organizace spojených národů i Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj znamená, že při nejrychlejším scénáři by mohlo už v roce 2018 překonat to americké.²⁵ Mezi odborníky na čínskou politiku, jako jsem i já sám, se však představy o „nastávajícím kolapsu Číny“²⁶ vžily tak hluboce, že podobným prognózám skoro nikdo neuvěřil. A zatímco jsme se strachovali, že má Čína na kahánku, objem tamní ekonomiky se více než zdvojnásobil.

OMYL Č. 4: ČÍNA SI PŘEJE BÝT STEJNÁ JAKO MY, A VLASTNĚ TAKOVÁ V JÁDRU JE

My Američané si ve své domýšlivosti rádi namlouváme, že si každá země přeje být právě taková jako Spojené státy. Poslední léta se to projevilo kupříkladu na našem přístupu k Iráku či Afghánistánu. Stejným prizmatem hledíváme i na Čínu.

Ve čtyřicátých letech financovala americká vláda projekt, který měl napomoci pochopit, jak Číňané uvažují. Program vyvrcholil několika studii, z nichž jedna spočívala například v tom, že se 150 přistěhovalců z newyorské čínské čtvrti podrobilo Rorschachovu testu, v rámci kterého se jim ukazovaly kartičky s inkoustovými skvrnami. Badatelé, mezi nimiž nechyběly osobnosti formátu Nathana Leitesa, Ruth Benedictové či Margaret Meadové, rozebírali také motivy z oblíbených čínských knih a filmů. Výzkum mimo jiné ukázal, že Číňané ve strategické rovině uvažují jinak než Američané. Ti totiž preferovali přímou akci, kdežto osoby čínského původu tíhly k tomu jednat nepřímou a před jasností a transparentností dávaly přednost dvojznačnosti a přetvářce. Dalším poznatkem bylo, že čínské spisy o taktice a čínská literatura vůbec vyzdvihují umění lsti.²⁷

Nathan Leites, který se proslavil svými psychoanalytickými studii kulturních fenoménů, o dvacet let později poznamenal:

Ve srovnání s vojenskými doktrínami mnoha jiných kultur kladou čínská pojednání o taktice od Sun-c'ho až po Mao Ce-tunga zvýšený důraz na umění lsti. Lest se v čínském pojetí soustředí především na to, jak nepříteli přimět jednat nerozvázně a méně si hlídat soudržnost vlastních plánů. V jiných kulturách, zejména na Západě, se lsti užívá primárně s cílem zajistit co možná nejefektivnější nasazení vlastních úderných sil. ... V čínském pojetí se hlavní přínos lsti spatřuje v eliminaci nutnosti vlastní síly vůbec nasadit. ... Svě kroky se Číňané snaží tajit a každodenní aktivity osob u kormidla moci bývají

drženy pod pokličkou, protože ten největší význam se přikládá lsti a momentu překvapení.²⁸

Čínská literatura často vyzdvihuje význam přetvářky a úlohu „murdrce“ (tj. moudrého panovníka), který dokáže klam kolem sebe prohlédnout a odhalovat skutečnost skrytou za různými náznaky. Klasické čínské příběhy se nezřídka točí kolem toho, jak hrdina na nepřátele vyzraje svou prohnaností. Protagonisté řady oblíbených románů, filmů a televizních seriálů se vyznačují tím, že obratně skrývají své pohnutky, uvádějí nepřátele v omyl a své pravé úmysly až do poslední chvíle zastírají. Autoři řazení k těm nejzručnějším dokáží s klamnými náznaky pracovat tak rafinovaně, že jen opravdu bystří a pozorní čtenáři mají šanci vše pochopit a prohlédnout, ještě než zápleтка dospěje k rozuzlení.²⁹

Výsledky původního výzkumu ze čtyřicátých let se zdály být kontroverzní a politicky nekorektní, protože naznačovaly, že určitá národně-etnická skupina vnímá svět jinak. Nakonec proto vůbec nedošlo k jejich zveřejnění a na jediný existující výtisk v tichosti sedá prach v Kongresové knihovně.³⁰ Teprve v roce 2000 jsem se od čínských generálů dozvěděl, že se zmíněná studie v zásadních ohledech nemýlila. Význam lsti k ošálení nepřítele se mezi Číňany opravdu těší velké vážnosti a ti se k tomuto kulturnímu specifiku s hrdostí hlásí. Dva radikálně smýšlející generálové si založili Společnost na podporu tradičního čínského strategického myšlení, která tyto postoje mediálně propaguje. Od doby, kdy jsem se s nimi před dvaceti lety setkal poprvé, jejich vliv v celostátních médiích zesílil. Moji kolegové udělali tu chybu, že je ignorovali. Jenže některé z myšlenek, které tito generálové hlásají, se už staly součástí čínské politiky.

OMYL Č. 5: ČÍNSTÍ JESTŘÁBI NEMAJÍ PODPORU

Koncem devadesátých let, za administrativy prezidenta Clintona, mě ministerstvo obrany spolu s Ústřední zpravodajskou službou pověřilo provedením bezprecedentní rešerše, která měla prověřit, zda by Čína byla schopna Spojené státy obelhávat a co v tomto směru popřípadě již podnikla. Na základě zpravodajských zdrojů, nezveřejněných písemností, rozhovorů s čínskými disidenty a učenci, ale i čínských spisů, které jsem studoval v původním čínském znění, jsem začal chápat, co všechno Číňané lidem jako já skrývají přímo pod nosem.

Na základě indicí, které nabourávaly tradiční obrázek o Číně, jemuž jsem sám dlouhá léta věřil, jsem si začal dávat dohromady alternativní verzi toho, co se poslední zhruba čtyři desetky let vlastně dělo. Postupně jsem zjistil, že se čínští jestřábi (*jing-pchaj*) obraceli na čínské vedení s návrhy, jak oklamat a zmanipulovat americké politiky za účelem obdržení zpravodajské, vojenské, technické a hospodářské pomoci. Dozvěděl jsem se, že tito jestřábi už od dob Mao Ce-tunga navádějí čínské vůdce k pomstě za stoleté ponížení^{III} a k sesazení Spojených států z pozice největší hospodářské, vojenské a politické velmoci světa, k čemuž má dojít v roce 2049 (tj. na stoleté výročí komunistické revoluce). Tento plán vstoupil ve známost jako Stoletý maraton. Je to plán, na jehož uskutečnění pracuje komunistické vedení už od počátku svých styků se Spojenými státy. Jeho cílem je „pomstít“ minulé příkoří ze strany cizinců, respektive toto ponížení „odčinit“ či „smýt“ (*si süe*, doslova „smýt do sněhové bílé“). Poté Čína nastolí světový řád, který bude z jejího pohledu spravedlivý, tj. takový, jehož výsledkem bude svět bez americké globální nadvlády. Hospodářský a geopolitický světový řád pod patronátem Spojených států, jehož

^{III} V orig. „century of humiliation“; někdy se také překládá jako „století ponížení“. Jedná se o vžitý název pro období od začátku opiových válek v roce 1839 po nástup Komunistické strany Číny k moci v roce 1949. Čína se v této době dostala do silného područí západních mocností. Viz též dále v knize. (Pozn. překl.)

základy byly na konci druhé světové války položeny v Bretton Woods a v San Francisku,^{IV} má být přehodnocen. Jediný způsob, jak toho úspěšně dosáhnout, spatřují jestřábi v tom, že se Čína bude navenek přetvařovat, nebo alespoň popírat, že by chovala jakkoli znepokojivé úmysly.

Když jsem se svými poznatky o tom, co činští jestřábi Pekingů našeptávají a jak ho ponoukají k přetvářce, seznámil americké představitele a zpravodajské analytiky, mnoho z nich se k nim zpočátku stavělo s nedůvěrou. Nalezl jsem důkazy, s nimiž nikdy předtím nepřišli do styku. (George Tenet, tehdejší ředitel Ústřední zpravodajské služby, byl naštěstí výjimkou a v roce 2001 mi za tuto práci udělil Vyznamenání za mimořádný čin.) Pro pochyby svých kolegů mám pochopení. Čínská vláda dlouho svou zem vykreslovala jako zaostalý stát, který potřebuje pomoc, aby mohl „pokojně vzkvétat“. Číňané odmítali, že by jakkoli stáli o roli světového lídra, natož o konflikt se Spojenými státy. Ústava Čínské lidové republiky koneckonců obsahuje obraty, které ani nepřipouštějí, aby se země stala hegemonem.³¹ Čínští představitelé ostatní státy pravidelně ujišťují, že „v hegemonu se Čína nikdy nepromění“.³² Jinak řečeno: nejmocnějším státem se Čína sice stane, ale nemá v úmyslu nikoho ovládat ani se pokoušet nic měnit. Je pravda, že kopii tajného čínského plánu nemáme. Sami Číňané ostatně popírají, že by nějaký vůbec existoval. Jde jim prý pouze o to, aby se Čína do roku 2049 těšila stejnému hospodářskému postavení jako před třemi sty lety, kdy kontrolovala zhruba třetinu světové ekonomiky. A to přece znamená (říkají jestřábi), že se do té doby musí stát nejméně dvakrát silnější než Spojené státy.

Výše předestřená snaha vykreslit Čínu jako stát vedený spíš mírovými než nacionálními pohnutkami nachází oporu také u jejích ideologických zastánců na Západě, kteří hojně působí v akademických kruzích, think-tancích, finančních institucích a ve vládních

^{IV} Narážka na tzv. bretonwoodskou dohodu z roku 1944, z níž vycházel poválečný systém mezinárodních měnových vztahů, a na založení OSN v San Francisku v roce 1945. (Pozn. překl.)

úřadech. Jenže propagovat dojem, že se Čína nezajímá o globální nadvládu, nýbrž pouze o vlastní ekonomický růst, zároveň slouží jejich vlastním zájmům. A je jedno, jestli se jedná o ředitele soukromého investičního fondu, který chce investovat do čínských firem, nebo o badatele z nějakého think-tanku, který musí Čínu líčit v růžových barvách, protože na tom závisí jeho grantová podpora a možnost akademické spolupráce s čínskými protějšky. Mezi našimi ekonomy, podnikateli a odborníky na zahraniční politiku tento styl uvažování převládá. Nedá se přitom říci, že by byl veden špatnými úmysly nebo že by byl zcela neopodstatněný. V Číně se zajisté najdou lidé, kteří radikální postoje nezastávají a upřímně si přejí se Spojenými státy spolupracovat. Oficiální vládní představitelé ostatně právě takové postoje navenek deklarují a horlivě je vydávají za ten pravý hlas Číny.³³

Jenže lidé, kteří v Číně spatřují pouze dobrodějku (někdy se jim posměšně říká „pandomilové“, a já sám jsem se k tomuto označení desítky let hrdě hlásil), musejí zavírat oči před haldou důkazů, které svědčí o pravém opaku. Hlasy radikálních nacionalistů, které v hojném počtu zaznívají z nejvyšších pater politických a armádních institucí, ale také z úst širokých lidových vrstev, jsou pro ně v důsledku toho jen „okrajová“ záležitost. O zastáncích tvrdé linie říkají, že „žijí v bludech“ a že jsou to jen mátožné stíny minulosti, za kterou udělala tlustou čáru globalizace a informační technologie.

Většina západních odborníků na Čínu tak celé desítky let bagatelizovala tamní nacionalismus jako marginální odchylku od hlavního proudu. Tato zaslepenost, vyrůstající z nechuti pohlédnout pravdě do očí, nám zabránila spatřit, jak se na obzoru rýsuje patrně nejošidnější bezpečnostní hrozba, jíž budeme příští čtvrtstoletí čelit. V Číně najdete jak radikály, tak umírněnce; jak jestřáby, tak hrdličky. V kuloárech pekingských vládních úřadů i na četných konferencích spolu oba tyto tábory vedou ohnivé debaty o tom, jak má vypadat čínská budoucnost. Stanovisko nacionalistů a zastánců tvrdé linie však nabývá čím dál víc na vrchu a získává si rostoucí vliv i mezi nejbližšími spolupracovníky nového čínského prezí-

denta Si Ťin-pchinga. Ortodoxně orientované vládní noviny *Global Times* se staly druhým či třetím nejoblíbenějším zdrojem informací a jejich šéfredaktor Chu Si-ťin dává jasně na vědomí, co si čínští jestřábi o tamních hrdličkách myslí: jsou to „rakovinné buňky, které dovedou Čínu k záhubě“.³⁴

Poslední tři desítky let jsem jako odborník na Čínu pracoval pro Kongres a zastával exekutivní posty ve všech administrativách počínaje vládou Richarda Nixona. K čínskému armádnímu a intelektuálnímu establishmentu jsem získal patrně lepší přístup než kterýkoli jiný člověk ze Západu. Představitelé Lidově osvobozené armády a čínskému ministerstvu státní bezpečnosti mi dali nahlédnout pod pokličku svých nejutajovanějších institucí a vybavili mě materiály a spisy, které nikdo další na Západě nečetl. Zastánci tvrdé linie mě brali jako užitečnou loutku, která by mohla posloužit k propagaci jejich názorů, i když tím v Pekingu i ve Washingtonu vzbudili nelibost mezi těmi, kdo měli zájem pěstovat obrázek Číny jako hodného beránka. V letech 1998 a 2000 jsem vydal dvojici akademických pojednání s názvem *Chinese Views of Future Warfare* (Jak Čína uvažuje o budoucích podobách války)³⁵ a *China Debates the Future Security Environment* (Čínská debata o budoucí bezpečnostní situaci),³⁶ do nichž jsem zapracoval překlady mnoha dokumentů, které jsem během svých pobytů v Pekingu nashromáždil nebo mi je poskytli čínští vojenští představitelé či přeběhlíci. Vnitrostátní čínskou debatu o budoucí úloze tohoto státu ve světě jsem tehdy označoval jako střet „ortodoxního“ (radikálního) a „revizionistického“ (umírněného) přístupu a do svých knih jsem zahrnul materiály z obou těchto táborů. Generálové i odborníci na zahraniční politiku, jež jsem v rámci toho citoval, s povděkem kvitovali, že se jejich názorům dostalo věrného jazykového převodu a že si teď získávají určitou pozornost, byť jen u nevelké skupinky washingtonských odborníků na národní bezpečnost. V následujících letech mě proto zásobovali dalším a dalším materiálem.³⁷

Po desítkách let pečlivého studia Číny jsem nabyl přesvědčení, že ony radikální postoje nejsou nikterak okrajovou, ale naopak velice běžnou součástí čínského geostrategického uvažování. Jsou to bez příkras podaná stanoviska předních politických stratégů, kteří jednájí jménem stamilionů osob, jež touží po tom, aby se Čína dostala na výsluní světové moci. Není sporu o tom, že už od počátků Velké kulturní revoluce lze v Číně vysledovat také dlouhou linii liberálních myslitelů, podle kterých by se měla zem začlenit do globální tržní ekonomiky a postupně přijmout demokratičtější systém vlády. I v Americe koneckonců nalezneme tábory jestřábů a hrdliček – zdejší neokonzervativce (potažmo intervencionisty) a realisty (potažmo izolacionisty). Právě tak rozdělené jsou i čínské elity. Rozdíl ovšem spočívá v tom, že se debaty mezi oběma skupinami jen zřídkakdy odehrávají před zraky čínské veřejnosti a západního tisku. Čína nemá žádný Kongres, kde by zasedali volení zastupitelé, ani žádné opravdu otevřené fórum, kde by se takové otázky mohly probírat.

Tím hlavním úkolem západních politiků, zpravodajských analytiků a badatelů v nejbližších deseti letech bude poodkrýt roušku tajemství, do níž se tyto debaty halí, a posoudit, jak velkým vlivem oba protichůdné tábory disponují. Mezi politickými a podnikatelskými špičkami na Západě vesměs až donedávna panovalo skálopevné přesvědčení, že Číně jde jen o to, aby mohla pokojně vzkvétat, a že se bude čím dál víc podobat Americe. Když se v Číně masově uchytily vlajkové lodi konzumu jako Starbucks, McDonald's či Apple, zmíněné přesvědčení se jedinečně prohloubilo. Teprve poslední dobou se pod dojmem znepokojivých známek nastupující čínské militarizace začínají objevovat hlasy, že bláhové představy, které jsme přes čtyřicet let chovali, patrně nemají oporu v realitě.³⁸

Ani ti, kdo těsné styky Spojených států s Čínou nepřestávají obhajovat, nemohou už dnes popřít, že nám Čína nejenom mocensky vyrostla přímo pod nosem, ale že to byly právě Spojené státy (resp. Západ obecně), kdo Pekingu k dosažení příslušných cílů od počátku pomáhal. Jedním ze stěžejních aktérů tohoto procesu byla

Světová banka. Když se její představitelé setkali roku 1983 s Teng Siao-pchingem, přistoupili potají na sestavení týmu ekonomů, který se měl Čínou zevrubně zabývat, a předali Pekingu doporučení, jak si příštích dvacet let počínat, chce-li dohnat Spojené státy.³⁹ U jedné pomocné ruky ovšem nezůstalo. Desítky let dostávala Čína citlivé informace, technické výtěžky, vojenské know-how, zpravodajský materiál i odbornou instruktáž přímo od americké vlády. Tato pomoc probíhala tak dlouho a byla natolik rozsáhlá, že si Kongres roku 2005 postěžoval, že ani neexistuje její kompletní výčet. A co jsme Číňanům nedali sami, to si ukradli.

Stoletý maraton čerpá svou sílu hlavně z toho, že se realizuje v tichosti. Pokud si vypůjčíme repliku ze snímku *Klub rváčů*, pak první pravidlo „maratonu“ zní, že se o něm nikdy nemluví. Sotva lze ostatně kalkulovat s představou, že Peking kdesi v trezoru ukrývá detailně propracovaný plán, jak „maraton“ realizovat. Čínští představitelé jsou s myšlenkou „maratonu“ natolik sžití, že nemají důvod riskovat odhalení jejím sepisováním. Poslední dobou však Číňané o této koncepci začínají hovořit otevřeněji – *možná i proto, že nabyli dojmu, že Amerika už propásla možnost včas zareagovat.*

Během posledních tří návštěv Číny v letech 2012, 2013 a 2014 jsem sám mohl vidět, jak se tamní postoje posouvají. Jako obvykle jsem zavítal do několika velkých think-tanků, abych si pohovořil s badateli, s nimiž jsem se za ty desítky let už poměrně dobře poznal. Bez obalu jsem zavedl řeč na „světový pořádek pod vedením Číny“, což je formulace, od které by se ještě před pár lety distancovali nebo by se ji přinejmenším zdráhali vyslovit nahlas. Tentokrát však nepokrytě hovořili o tom, že nový pořádek či nové časy opravdu nadcházejí, a to dokonce rychleji, než se čekalo. Když americkou ekonomiku zkrušila roku 2008 světová finanční krize, vyvolalo to v Číňanech přesvědčení, že dlouho očekávaný a nezvratný americký úpadek je konečně tady.

Od týchž lidí, kteří mě dlouhá léta ujišťovali, že Čína stojí pouze o skromnou roli v popředí rodícího se multipolárního světa, jsem najednou slyšel, že Komunistická strana konečně naplňuje svůj mnohaletý záměr, jímž je navrátit Číně její „náležité“ světové po-

stavení. Z jejich slov v podstatě vyplývalo, že americkou vládu i mě samého vodili za nos. Snad v tom zazníval i jemný náznak pýchy, že mi mohou odhalit nejsystematičtější, nejzávažnější a nejnebezpečnější zpravodajské selhání v amerických dějinách. Spojené státy teď tahají za kratší konec provazu — a je to dáno tím, že nemáme ani ponětí, že se nějaký „maraton“ vůbec běží.

2. VÁLČÍCÍ STÁTY

„Je příliš brzy ptát se na váhu králových kotlů.“

LETOPISY JARA A PODZIMU

V čínských dějinách nenajdete data, jako je rok 1492 či 1776. Čínské dějiny trvají přes tři tisíciletí. Čína se neupíná k žádnému zakladatelskému mýtu, jako je abrahamovský příběh o zemi zaslíbené, ani k přesnému okamžiku svého zrodu, jako je ve Spojených státech Deklarace nezávislosti. Čínské dějiny jsou definovány spíše sledem válek a pútek uprostřed pevně vymezených zeměpisných hranic, které na východě tvoří širý oceán, na severu neprostupná poušť a na západě nebetyčné hory. V tomto prostoru neustále přicházeli a zase odcházeli panovníci a po další tisíce let tomu z čínského pohledu nebude jinak. Jak podotkl Henry Kissinger: „V čínském pojetí se běh času vnímá jinak než z amerického pohledu. Když požádáte Američana, ať datuje nějakou historickou událost, přiřadí k ní nějaký konkrétní den a letopočet. Když má nějakou událost přiblížit Číňan, řekne vám, za které to bylo dynastie. A ze čtrnácti císařských dynastií jich deset vládlo déle, než kolik trvají celé dějiny Spojených států.“¹ Čínští jestřábi *jing-pchaj* se ovšem ve svých dlouhých a spletitých dějinách nikterak neztrácejí. Právě naopak. Snaží se ze svých historických úspěchů i nezdarů

vyvodit konkrétní ponaučení, která by jim pomohla dotáhnout Stoletý maraton do vítězného konce.

Knihy čínských jestřábů se točí kolem zásadní historické etapy, během níž se Čína jako taková vlastně zrodila. Jedná se o pět staletí, která z převážné části vyplňovaly politické boje a jež tvoří dvojici údobí označovaných jako období Jara a podzimu a období Válčících států. Posledně jmenovaný dějinný úsek započal kolem roku 475 př. n. l. a trval zhruba dvě a půl století, po kterých skončil sjednocením sedmi znesvářených států pod vládou dynastie Čchin. (Od názvu této dynastie se odvozuje i samo slovo Čína.) Obě zmíněná období se nesla ve znamení mocenského intrikaření, lstí a otevřených válek mezi čínskými vévody. Byl to brutální svět darwinovského soupeření, během něhož vévodové uzavírali koalice, aby se navzájem vypudili. Všechny přitom hnala touha ujmout se titulu *pa*, což lze volně přeložit jako *hegemon*. Během období Jara a podzimů povstalo a zase padlo pět *paů*, načež spolu během období Válčících států soupeřily dvě koalice. Obě tyto periody slouží jestřábům jako zdroj inspirace ke strategii „maratonu“.

Pekingští stratégové *jing-pchaj* si z období Válčících států už dlouho vyvozují důležité poučky, které se do značné míry podepisují na tom, jak dnes Čína přistupuje ke strategickému uvažování. Osoby zodpovědné za americkou politiku vůči Číně si však tuto skutečnost uvědomily teprve nedávno – a ani dnes se nejedná o nic, na čem by v americké vládě panovala široká shoda. Desítky let jsme čínskou strategickou školu ke své škodě přehlíželi a v důsledku vlastní nevědomosti jsme činili Číňanům ústupky, které se při zpětném pohledu jeví přímo absurdní.

Není pochyb o tom, že nevědomost Ameriky – a v širším smyslu celého Západu – jde alespoň zčásti na vrub dvou zásadních okolností. Tou první je, že sinologové, misionáři a badatelé, kteří od 17. století až do dnešních dob Čínu navštěvovali a studovali, byli v podstatě dovedeni k tomu, aby si o čínských dějinách utvořili zkreslený obrázek. Čínské zdroje kladly důraz na konfuciánskou, pacifistickou tvář čínské kultury, zatímco krvavé období Válčících států naopak zlehčovaly – a mnohdy je přecházely úplným mlče-

ním.³ Pod dojmem Maova tažení za „vymýcení čtyř starých a rozvoj čtyř nových“ (čímž byla myšlena tradiční čínská kultura, zvyky, ideály a obyčejy, které si komunistická strana vytkla za cíl zničit a vykořenit ve jménu kulturní revoluce) dospěla navíc řada lidí na Západě k závěru, že se Čína rozhodla se svou předkomunistickou minulostí definitivně rozžehnat.

Když si strůjci americké politiky začali nedávno zvolna uvědomovat, že čínská strategie je ve svém jádru produktem moudrosti odvozené z období Válčících států, začali se o tom otevřeněji šířit i sami Číňané. Zpočátku se však o těchto prastarých poučkách zmiňovali pouze jestřábi. V devadesátých letech se odkazy na toto období objevovaly toliko v interních čínských písemnostech. Narážky na různé události a moudré zásady z období Válčících států zaznívaly v čínských úředních zprávách, které zachycovalo americké zpravodajství, a v debatách o vojenské doktríně. Z období Válčících států pocházelo také přísloví, které čínské vedení použilo roku 1991 v jednom tajném dokumentu: *tchao-kuang jang-chuej*. Když se tento dokument dostal ven, Peking příslušný obrat poněkud zastřeně a nekonkrétně přeložil jako „skrývej své úmysly a čekej na lepší situaci“.⁴ V původním kontextu je však toto přísloví pokynem, aby nastupující mocnost, jakmile získá potřebnou sílu, svrhla starého hegemona a vykonala na něm pomstu. V Americe se řada odborníků zpočátku zdráhala něčemu takovému vůbec uvěřit, protože se to rozcházelo se zažitým přesvědčením. Důkazům o agresivních strategických úmyslech Číny se podle nich neměla přikládat žádná váha, neboť přece pocházely z úst či z pera čínských nacionalistických *jing-pchaj*, všeobecně pokládaných za okrajový živel.

Většina odborníků zabývajících se Čínou v obecném smyslu připouští, že současná země ze svých starodávných dějin sice určitou inspiraci čerpá, ale ta se prý pohybuje pouze v metaforické rovině.⁵ Tito badatelé však nemají přístup k interním dokumentům o plá-

nech čínské vlády, které dokládají, jak explicitně se Číňané ke starobylým axiomům staví. Stejně tak se těmto učencům nedostává možnosti hovořit s čínskými přeběhlíky, kteří předtím zastávali vysoké posty v tamní vládě. Za těch čtyřicet let styků s představiteli čínské armády a čínských bezpečnostních složek jsem si patrně nasadil přesně opačné brýle než řada mých kolegů: na čínské jestřáby už se dnes dívám jako na mainstreamové hnutí. Umírnění čínští představitelé se jestřábům v tichosti podvolují – zdá se, jako by jim stranická disciplína bránila na rostoucí vliv *jing-pchaj* jakkoli upozorňovat.

Na základě tipů od výše zmíněných přeběhlíků jsem se pustil do studia běžně nepřístupných pojednání od předních čínských generálů a strategiů, kteří v nich nastiňovali, jak by se poučky z období Válčících států mohly a měly uplatnit k nastolení čínské nadvlády nad světem. Zjistil jsem, že étos Válčících států se mezi čínskými představiteli už dávno stal převažujícím myšlenkovým směrem. Jelikož jsem počínaje rokem 1995 každoročně jezdil do Pekingu jako oficiální host vysílaný americkou vládou, dostávalo se mi možnosti navštěvovat běžně nepřístupná, vládou kontrolovaná knihkupectví, a posléze i vyzpovídat autory některých titulů, které se tam prodávaly. V příslušných knihách a statích výslovně zaznívaly myšlenky reflektující stovky let úspěchů i nezdarů, jimiž si během období Válčících států procházely vzrůstající se mocnosti.

Jedním ze zřejmých trendů, které vznikly v polovině devadesátých let, byl nárůst počtu čínských autorů, kteří se analýzou období Válčících států zabývají. Mezi první patřil generál Li Pin-jen. Třicet čínských generálů pak vždy jednou za pár let uspořádalo konferenci zasvěcenou klasickému dílu z období Válčících států, Sun-c'ho *O válečném umění*, a já byl třikrát prizván, abych na toto téma jako odborník z Pentagonu přednesl příspěvek. Čínští jestřábi mě brali za svůj rovnocenný protějšek, jestřába z amerického ministerstva obrany, který (jak se mylně domnívali) má všechny poznatky o Válčících státech v malíku. Příslušné konference se konají dodnes. V říjnu 2013 jsem zavítal do jednoho vojenského knihkupectví, kde mě zaskočily hned dvě věci. Zaprvé bylo

zřejmé, že materiálů o starověké čínské historii se nyní vyrojilo víc než kdy předtím. Kromě toho mělo knihkupectví nově vymezenou sekci s nápisem „pouze pro čínské vojenské důstojníky“. Když jsem se jednoho důstojníka otázel, zda se tam takových knih nenachází ještě víc, s nádechem žertu odpověděl: „Ano, ale ty nejsou určeny zrakům cizinců, protože zacházejí moc do podrobností.“

Zaregistroval jsem, jak autoři, kteří před dvaceti lety pomáhali tento trend spustit, průběžně zakládají různá sdružení a badatelské útvary. První z nich vznikl v roce 1996 a ten dosud nejnovější v roce 2012. Řada plukovníků, kteří toto studium iniciovali, byla mezitím povýšena na vedoucí posty v hodnosti generálů a admirálů, a na jejich práci nyní navazuje nová generace mladších autorů.

Se zvláště velkou oblibou a zevrubností se v Číně studují *Plány Válčících států*, což je sbírka příběhů a promluv, která se nikdy nedočkala překladu do angličtiny. Kdyby přeložena byla, možná by se část Američanů naučila lépe číst v úmyslech čínských představitelů, jejichž vyjádření prozrazují, že se myšlenkami z onoho bouřlivého období čínských dějin nechali inspirovat.

Poučky z období Válčících států se probírají i na čínských školách, kde se v tomto ohledu věnuje největší pozornost právě *Plánům*, jež se chápou jako příručka správného vládnutí. Moderní vojenští badatelé a političtí myslitelé se k tomuto období čínských dějin vracejí častěji než ke všem ostatním. Z období Válčících států vychází i devítidílnná knižní série s názvem *Strategické poučení z čínského starověku*, o jejíž vydání se zasadila komise jednadvaceti čínských generálů. V éře soupeření mezi Válčícími státy má rovněž původ řada rčení, která dnes zaznívají v interních dokumentech čínské vlády.

„Maratonská“ strategie, kterou čínské vedení sleduje (nejen dnes, ale už po desítky let), vychází do značné míry z pouček, které si z období Válčících států odvodili jestřábi. Níže předkládám devět elementárních bodů čínské strategie, které tvoří základní kostru Stoletého maratonu:

1. **Ukolébej soka pocitem bezpečí, aby polevil v ostražitosti.** Čínská strategie se řídí zásadou, že mocný protivník, jakým jsou například dnešní Spojené státy, by se nikdy neměl provokovat, jestliže k tomu ještě neuzrál čas. Právě úmysly by se měly držet v naprosté tajnosti, dokud nenadejde ten nejlepší okamžik k úderu.
2. **Nakloň si protivníkovy poradce.** Čínská strategie klade důraz na rozvrácení soupeřova tábora zevnitř, čehož lze docílit tím, že si získáte náklonnost vlivných poradců spojených s aparátem protivníkovy vedení. Přesně to bylo dlouhou dobu charakteristickým znakem čínských styků se Spojenými státy.
3. **Na vítězství trpělivě vyčkávej – desítky let, nebo i déle.** Během období Válčících států se rozhodující vítězství nikdy nezrodilo ihned. Na vítězství se muselo trpělivě a s rozmyslem čekat. Dnešní čínské vedení si ve vyčkávací hře vyloženě libuje.
4. **Ukradni svému protivníkovi nápady a techniku, kterou pak uplatníš ke strategickým účelům.** Současná Čína se jen pramálo nechává svazovat ústavními principy či právními restrikcemi západního stříhu a není pochyb o tom, že podporuje krádeže sloužící strategickým účelům. Tímto způsobem si lze totiž poměrně snadno a lacino opatřit prostředky, jimiž si slabší stát může přisvojovat moc na úkor toho silnějšího.
5. **Dlouhý zápas nemusí rozhodnout síla armády.** Tím se zčásti vysvětluje, proč Čína víc neinvestuje do zvětšení a posílení svých vojenských složek. Čínská strategická škola se nespolehá na kumulaci hrubé síly, ale spíš na trpělivé vyčkávání, během něhož si bere na mušku nepřítelova slabá místa.

- 6. Měj na paměti, že hegemon podnikne krajní, ba i brutální kroky, jen aby si udržel své výsadní postavení.** Nic zřejmě neudávalo ráz období Válčících států bytostněji než vzestup a pád hegemonů. Čínská strategická škola automaticky předpokládá, že když hegemon – jímž jsou v dnešním kontextu Spojené státy – začne oproti ostatním ztrácet na síle, rozhodně nevyklidí jen tak tiše pole. Naopak se počítá s tím, že se zákonitě pokusí zlikvidovat veškeré své faktické i potenciální vyzyvatele.
- 7. Nikdy nezapomínej na š'. O tom, co je to š', se podrobněji rozešíme níže.** Prozatím stačí poznamenat, že zásadní složku čínské strategie tvoří dva momenty, které s š' úzce souvisejí: vnutit druhým lstí svou vlastní vůli a vyčkat s úderem do okamžiku, kdy nastane ta nejvhodnější příležitost.
- 8. Vytvoř a uplatni metodiku, s jejíž pomocí odhadneš, jak si stojíš vůči potenciálním vyzyvatelům.** Čínská strategická škola přikládá nesmírný význam schopnosti posoudit vlastní relativní sílu, a to nejen v období války, ale také míru. V potaz přitom bere pestrou paletu různých kritérií, která se neomezují pouze na vojenské aspekty. Spojené státy se naproti tomu o nic podobného nikdy nepokusily.
- 9. Vždy se měj na pozoru, aby ses nenechal druhými obelstít či vehnat do obklíčení.** Jakýsi hluboce zakotvený smysl pro paranoii vede čínské představitele k přesvědčení, že se je všichni potenciální soupeři pokoušejí obelstít, a proto Číně nezbyvá než reagovat vlastní dvojitvárností. Během surového období Válčících států nejenže naivní a důvěřivý vojevůdce v bitvě neuspěl, ale byl dočista zdecimován. Tím, čeho se Čína ve

strategické rovině bojí snad vůbec nejvíc, je hrozba obklíčení. Ve staré čínské deskové hře *wej-čchi*^{VI} je snaha vyvarovat se obklíčení naprostou nezbytností – tím hlavním, oč v ní jde, je vlastně ošálit protivníka, aniž byste mu sami sedli na lep. Dnešní čínské vedení vychází z předpokladu, že soupeřícím státům jde principiálně o to vehnat protivníka do obklíčení – úplně stejně jako ve hře *wej-čchi*.

Mnoho nejdůležitějších prvků čínské „maratonské“ strategie vypracovali armádní příslušníci, zejména pak jestřábi *jing-pchaj*. V návaznosti na tradici úzké spolupráce mezi civilní a vojenskou správou, jejíž počátek sahá zhruba do roku 1920, se od nejvyšších šarží čínské armády očekává, že se významnou měrou zapojí do strategického plánování v civilní sféře. Abyste si učinili přibližný obrázek, jak moc se takový model liší od toho amerického, zkuste si představit, že by se veškeré otázky, které v běžném pojetí právoplatně spadají do kompetence civilního amerického vedení – například demografická politika, daňový systém či hospodářská opatření –, najednou převedly pod pravomoc generálů a admirálů v Pentagonu. K tomu si ještě představte, že by ve Spojených státech neexistoval žádný nejvyšší soud ani nezávislý justiční systém, a získáte hrubé ponětí o tom, jak strašlivá propast leží mezi vcelku omezeným vlivem našich armádních představitelů a širší poradní úlohou, jakou od roku 1949 zastávají vrcholoví příslušníci čínské armády.

Prvním ministrem zahraničí moderní Číny byl armádní generál. Z pamětí Henryho Kissingera víme, že strůjcem čínského rozhodnutí o sblížení se Spojenými státy nebylo civilní vedení, nýbrž výbor čtyř čínských generálů.⁶ Čínskou politiku jednoho dítěte vypracoval roku 1979 jeden čínský zbrojní konstruktér. Metodiku ke stanovení míry čínskému rozvoje v rámci realizace „maratonské“ strategie vypracoval roku 1980 jeden armádní spisovatel

^{VI} Na Západě je hra známější pod japonským názvem *go*. (Pozn. překl.)

z Akademie vojenských věd, předního badatelského ústavu Lidové osvobozené armády. Další autor z Akademie vojenských věd napsal jednu z nejznámějších čínských knih o vrcholném strategickém umění, příznačně nazvanou *O vrcholné strategii*.⁷ Strategický čínský plán, jak nakládat s energetickými zdroji, je dílem dalšího čínského generála. Dlouhodobé čínské plány v oblasti vojenské vědy a techniky vypracoval v roce 1986 tým nacionalistických, radikálně laděných jaderných vědců.

V červnu roku 1970 jsem – stejně jako ostatní odborníci na Čínu v americké vládě – nic z toho nevěděl. Tehdy jsem byl ze seznamu amerických uchazečů s titulem PhD vybrán, abych na Tchajwanské národní univerzitě absolvoval studium čínštiny, které se mělo stát mým prvním hlubokým ponorem do čínské kultury a historie. Hlavním cílem dvouletého kurzu bylo nasát čínskou kulturu. Žil jsem na Tchaj-wanu u jedné čínské rodiny a od rána do večera trávil čas učením ve stísněné místnůstce, kde se ve výkladu střídali čtyři učitelé. Semináře primárně vycházely z učebnic, které dodnes používají čínští studenti a které se opíraly o výbor toho nejlepšího z klasické čínské literatury. Přísloví a příběhy, s nimiž jsem se touto cestou seznamoval, tvoří základ čínského vnímání světa, což mi poskytlo určitý obrázek o čínském uvažování, dějinách a celkovém světonázoru. Plně jsem všechny ty poznatky ocenil teprve během následujících desítek let. Naši učitelé dělili čínskou tradici na dva protichůdné proudy: na jednu stranu tady byl konfuciánský svět plný vlídnosti a upřímnosti, a na druhou stranu nemilosrdný svět hegemónů Válčících států. Nazpaměť jsme se naučili jedno přísloví, které mělo čínskou historii stručně shrnovat: *waj-žu nej-fa*. „Navenek vystupuj přívětivě, uvnitř buď však nelítostný.“

★★★

Obsah

Autorova přípiska	5
ÚVOD: JAK SE OPÍJÍME ROHLÍKEM	7
Omyl č. 1: Udržování styků s Čínou otevře cestu k plné spolupráci	14
Omyl č. 2: Čína je na cestě k demokracii	15
Omyl č. 3: Čína je křehká květinka	17
Omyl č. 4: Čína si přeje být stejná jako my, a vlastně taková v jádru je	19
Omyl č. 5: Čínští jestřábi nemají podporu	21
1. ČÍNSKÝ SEN	29
2. VÁLČÍCÍ STÁTY	47
3. ZA NIXONEM MOHLA PŘIJÍT JEDINĚ SAMA ČÍNA	73
4. PAN BÍLÝ A SLEČNA ZELENÁ	107
5. AMERIKA JAKO ARCIĐÁBEL	131
6. JAK ČÍNA USMĚRŇUJE SVOU ZAHRANIČNÍ REPUTACI	151
Trestání čínských kritiků	165

7. KYJ-ZABIJÁK	175
8. KAPITALISTICKÁ MAŠKARÁDA	203
9. ČÍNSKÝ SVĚTOVÝ ŘÁD V ROCE 2049.	231
Americké hodnoty budou nahrazeny čínskými	232
Čína „zharmonizuje“ opoziční hnutí na internetu.	234
Čína se nepřestane stavět proti demokratizaci	236
Čína bude uzavírat spojení s americkými nepřáteli. . .	238
Čína bude vyvážet „airpokalypsu“	241
Strategie čínského růstu implikuje znepokojivou míru znečištění a kontaminace.	243
Rakovinné vesnice	244
Podvodníci vyhrávají: Čína dá volnou ruku „národním vlajkonošům“	246
Čína bude rostoucí měrou podkopávat OSN a WTO. . . .	248
Čína bude profitovat na šíření zbraní	250
10. VAROVNÉ VÝSTŘELY	255
11. AMERIKA V ÚLOZE VÁLČÍCIHO STÁTU	277
Krok č. 1: Identifikovat problém	278
Krok č. 2: Sledovat, kam putují naše dary	279
Krok č. 3: Změřit vlastní konkurenceschopnost	280
Krok č. 4: Vypracovat strategii konkurenceschopnosti. . . .	281
Krok č. 5: Vytvořit jednotu na domácí scéně	283
Krok č. 6: Vytvořit širokou mezinárodní koalici.	283
Krok č. 7: Ochránit politický disent	284
Krok č. 8: Postavit se protiamerickým konkurenčním praktikám	286
Krok č. 9: Poukázat na znečišťovatele životního prostředí a veřejně je ostrakizovat	287
Krok č. 10: Poukázat na korupci a cenzuru.	288
Krok č. 11: Podpořit demokraticky smýšlející reformisty . . .	290
Krok č. 12: Sledovat a ovlivňovat debaty mezi čínskými jestřáby a reformisty	293

Poděkování	303
O autorovi	307
Poznámky	309

Michael Pillsbury

STOLETÝ MARATON

*Tajná čínská strategie,
jak vystřídat Ameriku
v roli globální supervelmoci
a nastolit čínský světový řád*

Z anglického originálu

The Hundred-Year Marathon:

China's Secret Strategy to Replace America as the Global Superpower,
vydaného nakladatelstvím Henry Holt and Company roku 2015

v New Yorku,

přeložil Jan Prokeš.

Revize překladu Denis Molčanov.

Vydalo nakladatelství Rybka Publishers,
V Jirchářích 6, 110 00, v Praze na podzim roku 2019.
www.rybkapub.cz